

ONGEREPT Met de kap van Bialowieza in Polen zou het laatste oerbos van Europa aangetast worden. Milieufilosoof Martin Drenthen trekt lessen uit de kwestie. Over de betekenis van cultuur en natuur.

Trouw 16 januari 2018, Verdieping p. 30-31.

tekst Merel Kamp

Martin Drenthen: 'In Bialowieza voltrekken zich ecologische processen al eeuwenlang ononderbroken door de mens.'

FOTO COLOURBOX

'Wildernis hoort bij onze cultuur'

De livestream van de webcam in Bialowieza, Polen, toont vier herkauwende Europese bizonen in zwart-wit. Ze staan er kalm bij. Niets verraadt hun roerige geschiedenis, of de dreiging die hen nu boven het hoofd hangt.

Op dit moment kapt men in Polen namelijk delen van het laatste stuk ongerepte natuur op het Europese continent: het oerbos Bialowieza. Dit bos, deels in Polen en deels in Wit-Rusland gelegen, is 141.885 hectare groot en het leefgebied van wolven, lynxen, otters en spechten. Zo'n zeventien procent ervan is nationaal park. Sinds 1979 staat het op de Unesco Werelderfgoed lijst. 'Het bos gaat terug tot 8000 voor Christus en is het enige overgebleven voorbeeld van de oorspronkelijke bossen die ooit een groot deel van Europa bedekten', vermeldt de website van Unesco. Naast die historische betekenis van het bos wordt ook de waarde voor het milieu genoemd – het bos biedt 'uitzonderlijke mogelijkheden' voor het behoud van biodiversiteit. Het gebied ligt op een ecologisch knooppunt van drie klimaatgebieden, en kent dus soorten uit al die gebieden.

Over dit oerbos is nogal wat te doen. De Poolse regering voert de aanwezigheid van de letterzetter, een glanzend kevertje dat lijkt op een dadeltje van ongeveer 5 millimeter, als officiële re-

'Het is belangrijk om te beseffen dat er een tijd voorafgaat aan het bestaan van de mens'

den aan om een groot aantal bomen in het woud te kappen. Letterzetter tasten sparren aan, die daardoor kunnen omvallen, en een gevaar vormen voor de recreatieve wandelaar, luidt de rede-nering. Bovendien zou de kever het voortbestaan van het bos bedreigen.

Biologen en activisten zien het anders. Zij stellen dat de kap meer te maken heeft met machtsvertoon, anti-Europese sentimenten en financiële belangen. Het bos zou ons helemaal niet nodig hebben om zich tegen de letterzetter te beschermen. De natuur regelt dat zelf wel, zeggen zij. En: van het laatste restje ongerepte natuur in Europa moet je afblijven.

Onze afwezigheid

Daar is Martin Drenthen, milieu- filosoof en docent aan de Radboud Univer- siteit in Nijmegen, het hartgrondig mee eens. "Een plek als het woud van Bialo- wieza stelt ons in staat een relatie aan te gaan met datgene wat ons funda- menteel overstijgt", zegt hij. "Zo'n oer- bos belichaamt onze afwezigheid, dus niet onze geschiedenis, maar de ge- schiedenis zónder ons. In die zin heeft een oerbos een religieuze of transcen- dente dimensie."

Maar hoe afwezig was de mens eigenlijk in Bialowieza? Dat valt mee. Er zijn archeologische sporen gevonden van kleine nederzettingen in het bos die teruggaan tot zo'n 2000 voor Chr. In de Middeleeuwen was het al een ge- liefd jachtterrein van Poolse koningen en Russische tsaren. Dat beschermde het gebied tegen kap. Maar de jacht be-

dreigde één van zijn bewoners, de Euro- pese bizon, de laatste grote grazer van Europa, tot de Eerste Wereldoorlog in zijn bestaan. In 1919 stierf hij uit. In een recente aflevering van het tv-pro- gramma 'Brandpunt' struint presenta- trice Sacha de Boer door het oerbos, en zie je de Europese bizon er echter dood- gemoedereerd rondlopen. Een van de dieren duwt een jonge boom omver. Hoe dat kan? In 1952 is de Europese bi- zon, ook wel de wisent genoemd, met fokprogramma's in het woud van Bialo- wieza opnieuw geïntroduceerd.

De tsaren legden in de negentiende eeuw een rastervormig wegennet in het bos aan. En tijdens de Tweede We- reldoorlog voegden de Duitsers er een spoorlijn aan toe om gekapt hout ge- makkelijk af te voeren.

Al is de ongerepte status van Bialo- wieza relatief, een cultuurlandschap kun je het niet noemen, zegt Martin Drenthen. "Hoewel het bos is beïn- vloed door de mens, is er toch sprake van een soort continuïteit die je elders in Europa niet meer vindt. Veel ecologi- sche processen voltrekken zich hier al eeuwenlang, ononderbroken door de mens."

Tijd maakt het verschil tussen een oerbos en een cultuurlandschap, zegt Drenthen. "Een cultuurlandschap belichaamt de geschiedenis en de relatie die de mens met dat landschap heeft." Als voorbeeld noemt hij de Alkmaarder- hout. Een deel van dat park in Alkmaar - met 400 jaar het oudste stadspark van Nederland – dreigt opgeofferd te wor- den voor een uitbreiding van het aan-

grenzende Noordwest Ziekenhuis. Vijf- endertig bomen moeten het veld rui- men.

"Er is een onderscheid tussen wil- dernis en wildheid", zegt Drenthen. "Wildheid definieer ik als datgene wat tegen de menselijke controledrang in- gaat." Daarvoor hoef je niet naar een oerbos. Als je je woning een tijdje niet onderhoudt of schoonmaakt, valt die er al aan ten prooi. Tegenwoordig probeert de mens die wildheid een plek te geven, of zelfs te organiseren. Denk aan plekken als de Oostvaardersplassen, een re- centelijk aangelegd natuurgebied. Met alle problemen en tegenstrijdigheden van dien. Drenthen: "Wildernis daaren- tegen kun je niet organiseren en vind je eigenlijk ook haast nergens meer. Strikt genomen bestaat er misschien geen vol- ledige wildernis meer. Zelfs op plekken als dit Poolse bos en in bijvoorbeeld Amerikaanse natuurparken liggen im- mers eeuwenoude sporen van bewo- ning door mensen. Maar je vindt er ook nog sporen van iets niet-menselijks dat ouder is."

Menselijke orde

De wildernis verwijst, zegt Drenthen, naar deep time (diepe tijd), een term van de Schotse geoloog James Hutton (1726-1797) voor de geologische tijd- spanne, ofwel de geschiedenis van de aarde. "En die is veel langer dan de ge- schiedenis van de mens", zegt Dren- then. "Het is belangrijk om te beseffen dat er een tijd voorafgaat aan het be- staan van de mens. Dat herinnert ons eraan dat de menselijke orde, die wij zo

vanzelfsprekend achten, gesticht is."

Wat als de mens het oerbos nu be- sluit te beschermen? Zou dat stuk oer- natuur met die beslissing van ons dan niet toch weer een menselijke aangele- genheid geworden? En valt er dus wel onderscheid te maken tussen cultuur- landschap en natuurgebied? In zijn boek 'Het geniale dier' suggereert Den- ker des Vaderlands René ten Bos dat juist de strikte scheiding tussen cultuur en natuur heeft geleid tot onze proble- matische omgang met die laatste. Vol- gens hem is 'de ellende van de ecologie' dat ze 'de mens tegenover de natuur plaatst, met als consequentie dat de mens van de natuur vervreemd' is. Hij schrijft: 'Ecologen praten vaak over de natuur alsof het iets is wat zonder de mens kan worden gedacht. De paradox is alleen dat dit uitsluitend kan als je de natuur tot een park maakt waar mense- lijke (...) interventies niet meer moge- lijk zijn. Zo wordt de natuur in politieke en sociale zin gemarginaliseerd, juist door haar zo centraal te stellen.'

"Inderdaad moeten we natuur en mens niet los van elkaar zien", zegt mi- lieu- filosoof Drenthen. "De plekken waar de menselijke invloed gering is – die zogenaamde wildernis – hebben juist binnen onze cultuur, waarin we bijna alles zelf hebben gemaakt of ver- anderd, een bijzondere, symbolische betekenis. In die zin ligt de wildernis niet buiten de cultuur, maar maakt ze er deel van uit. En het beschermen van die plekken tegen onszelf kan inder- daad niet helemaal zonder menselijke inmenging. Daarin schuilt de paradox."